

BOROS KINGA

Emberek közt senki

■ EURIPIDÉSZ: MÉDEIA ■

Bronzos csillanású, elasztikus ruhában két fiatal nő – a két szereplővé bővült dajka – nyögve, lihegve, toroka mélyéből felszakadó hangon kiáltozva, tobzódó, pompás szenvedéllyel úzi gonosz kis vuduját a színpad előterében. Kéjes gyönyörrel szűrnak vízzel teli üvegbe gondosan leszopogotott, leheletükkel fényesített vasszegeket: „kifent kardjával át ne döfje májukat, / a házba lépve csendesen, hol ágyuk áll; / megölve így Kreón leányát és urát.” Mihai Măniuțiu Sepsiszentgyörgyi Médeiájában minden szó mást jelent elsődleges értelméhez képest. Tettet, elhazudja, amit mondója gondol, ironizál, kicsúfolja a beszélgetőtársat, megaláz. Az őszinte szándékot csak egy-egy önkéntelenül árulkodó mozdulattal vagy rejtélyes jelekkel lehet kinyilvánítani.

Pálffy Tibor (Iaszón), Bicskei Zsuzsanna (Médeia), Dénes Dániel és Ilyés Ágota (Médeia gyermekei)

Médeia nem jajong, nem hallatszik ki gyászos panasza a színpad mögöl. Alig beszél, legalábbis Kerényi Grácia szavaival nem. Măniuțiu és dramaturgjai, Prezmer Boglárka és Czegő Csongor találtak megoldást Euripidész tragédiaszövegének újraérvényesítésére. Az első lépés szembenézni a nehézségekkel: a nézőnek nincs mit kezdenie a mitológiai utalásokkal, a százsoros monológokkal, a lírává langyosított tragikummal. Ennek értelmében kiirtották a gyakran emlegetett olümposzi istenekre és a mítosz előző, illetve időben következő epizódjaira tett utalásokat. Mindennek közlését a műsorfüzetre bízták, melyben Robert Graves könyve alapján részletesen leírták a teljes Médeia-mítoszt. Hogy az „eredeti” Euripidészt követelő néző is meglegje a magát. Mert egyébként nem kell sem a mitológiát, sem Euripidészt ismernünk ahhoz, hogy a sepsiszentgyörgyi Médeia autonóm és következetes színpadi világának szabályszerűségeit felfedezzük. Sem papírmáséba fulladó helyszínjelzés, sem méltóságáteljes léptű asszonyok mozgódíszlet-kara, sem mesebeli csodajárgánnyá züllesztett sárkányfogát nincs a színen, amint az a félreértett szöveghűség jegyében megtörténhetne. Homokbuckákkal körülvett, üres, félkész sír tá-

tong a csupasz, fekete színpad mélyén, amelyet két, oldalra széttolható fehér paraván takar el néha a szemünk elől. Médeia rendületlenül ássa a gödröt, olyan kitartással, amellyel ember csak saját végzete beteljesülését képes előkészíteni. Szenvedéstörténetet látunk. Utolsó stációját a feltámasztásnak: miután Iaszón belöki Médeiát a sírba, ugrálva megtapossák a hantot, ám ő lágy kígyózással felszínre tör. Bicskei Zsuzsanna inas, csontos madárteste, összeszorított ajka és sírásra kész, de könnyet nem ejtő, nagy barna szeme akár egy ikont, úgy mutatja fel a fájdalmat. Nem bocsátkozik folyamatábrázolásba, viszont képes a töretlen intenzitás fenntartására.

A monológok néhány sorossá rövidülnek, száraz közléssé aszalódnak, vagy élvezetesen burjánzó, a beszéd önnön bűvöletében rotogó szónoklássá válnak, amelyben a hangsúly inkább a helyzeten, mintsem az elmondottakon van. Kreón uralkodói mi voltát nem az jeleníti meg a színen, amit és ahogyan mond, hanem az, hogy egy csoport koszos bunkó artikulálatlan üdvrivalgással földre borul előtte, és alázatosan elkotródik útjából. Médeia gyermekeinek nevelője karosszékül szolgál királyának, ha az leülni kíván. Kreón a nevelő térdére, feltartott ülepére nehezedik, fizetségül héjat adogat neki az almáról, amelyből maga falatozik. Médeia üvegetrekből nézi. Ebben kell állnia, mert személye állandó fenyegetést jelent Kreón, a szoknyás tényleges király számára, aki ezért fél tőle, aki ezért dominálni akar. Iaszón, aki ruházatával is hozzáidomult Kreón népéhez – ő és a kar is bőven ráncolt, parasztos szoknyát visel harisnyája felett –, épp ellenkezőleg, annyira sem strapálja magát, hogy tiszteltre méltónak látszódjék régi asszonya előtt. Ittasan – nem releváns, hogy italtól, új szerelmétől vagy a királyi házba való bejutás örömetől részegült-e meg – lődörög be a színpadra, a nevét skandáló csöcseléssel együtt. „Én soha rosszindulattal lenni hozzád nem tudok” – mondja, és már horkol is: egy székbe roskad, fiára ráülve elalszik. Médeia kézjelekkel válaszol, amelyeket az egyik dajka fordít le szavakra Iaszónnak, többször elismételve őket, míg az alvó végre felébred a hangra. Péter Hilda szégyenkező, nevetgélős hangszíval előbb érvényteleníti a szavakat, majd eszelős

Kolcsár József, Mátray László, Márton Lóránt, Fazakas Misi, Fekete Mária (Kar), Bicskei Zsuzsanna (Médeia), Kicsid Gizella, Péter Hilda (Dajkák)

dühvel, a feltörő borzalmas fájdalom erejével üvölti közvetlenül a férfi fülébe: „Te hitványok hitványa!” Kicsid Gizella és Péter Hilda kettős dajkafigurája a színésznők tökéletesen összehangolt játékában válik Médeia hasonmásává, szándékaiban egy-egyével vele, bár varázserejét és túróképességét illetően gyengébbek Médeiaénál – segédkeznek a gyilkos varázslatban, de zokognak a gyermekek halálakor. És a legfontosabb: értik, közvetítik Médeia szavait és jelbeszédét, leolvassák a fehér paravánra vérrrel mázolt bosszúesküt.

A sepsiszentgyörgyi előadás szövege mentes az „Ó, jaj”, „Jajaj, be sajoj szívem, be sajoj, zokogok” típusú, szavakká formált kiáltásoktól, melyek kurjantássá pervertálják az euripidészi szöveget. (A következetes húzás azt bizonyítja, Măniuțiu olyan érzékkel hallja, ismeri az általa nem beszélt magyar nyelvet, ahogy az erdélyi magyar társulattal dolgozó román rendezők közül csak a 2001-ben elhunyt Vlad Mugur volt képes ismerni.) Médeia konok hallgatással túri a kint, kezdetben alig szól. S amikor megszólal, idegen nyelven teszi. Kisebbségi közegben kézenfekvő, ám olcsó megoldás volna a nyelvi különbségre kiélezni az idegenségérzetet. Măniuțiu azonban minden elvárást felborít: a magyar nyelvű előadásban a korinthusiak közt idegen, kolkhiszi Médeia olyan nyelvet használ, melynek egyetlen szavát sem értjük, bár halljuk, hogy artikulált beszéd. Kattogó szavaiban, nyökögésében, vakkantásaiban nyoma sincs az ógörög dallamnak (Andrei Șerban *Médeia*-ját teljes egészében

ógörögül adták elő, ezért ez a megoldás nem volna meglepő romániai színpadon). Ha szól, a dajkák tolmácsolják beszédét, s fordítanak visszafelé is, halk suttogással sűrűve mellelte. A kevés szó azonban előbb elfogy, keleti harcművészetek formagyakorlataira emlékeztető jelbeszédé alakul, majd a másodsor belépő Iaszónhoz Médeia magyarul szól. Meglepődés a dajkák arcán is. Az idegenség érzése fokozódik: Médeia beszél a korinthusiak nyelvét, ám visszautasítja annak használatát, önként vállalja a kirekesztettséget. Idegensége nem eleve adott, hanem vállalt identitás. S hogy az idegen nyelv akár ismerősebb, gyengédebb is lehet, mint Iaszóné, Kreóné és a csöcseléké, azt egy pár másodperces jelenet bizonyítja, az előadás egyetlen pillanata, amelynek töltetét a szeretet határozza meg: Médeia saját nyelvén beszélni tanítja gyermekeit. Egyszeremind a nézővel is megosztja e nyelvet, és minden érzését, amellyel hozzá kötődik.

Kezdetben babák helyettesítik a gyerekeket. A nevelő, ez a majomhangú és -mozgású talpnyaló két ergonomikus karszékben, afféle babakocsiban taszigálja őket. Váta Lóránd ebben a szerepben is bevált eszközeit használja (*A csodában* láthattunk tőle hasonló mozgását, hasonlóan bárgyúra vett figurát), melyek úgy nyerne aktuális, egyszeri értelmet az előadásban, hogy egy felegyenesedve, normális beszédhangon elmondott sorral („Csak most tapasztalod, / hogy önmagát mindenki jobban kedveli / a másikkal”) felfedi: játékot űz csupán, kényelemből alkalmazkodik környezete (Kreón és a kar) elvárásaihoz. Majom neveli hát a gyerekeket, akiknek öltözéke a Iaszónhoz tartozást jelzi: apjukéhoz hasonló drapp köpenyket viselnek. Nincs bennük semmi anyjuktól örökölt isteni. Ezért a gyerekgyilkosság ebben az előadásban megváltásnak minősül: Médeia kiemeli őket a véglénnyeké sorvadott emberek közül. Măniuțiu jól rejtett cserét eszközöl a kerekesszékek segítségével. A baba gyerek után megmutatja az élő gyereket, ezáltal a ráülésnek, a bőröndbe való elcsomagolásnak, a gyerekgyilkosságnak elementáris hatása van. Majd a babákat ismét gyerekekre cserélik: Médeia leveszi róluk merev maszkkjukat és drapp vászonruhájukat, amelyek alól saját, fémesen csillogó ruhaanyaga bukkan elő. Mintegy a halhatatlanságba menekíti gyermekeit. „Mert emberek közt senki boldog nem lehet” – ordítja a néző arcába a szedett-vedett kar. Az előadás egyszerre hagy maga után intellektuális örömet és zsigeri döbbenetet.

MÉDEIA – EURIPIDÉSZ NYOMÁN (Tamási Áron Színház, Sepsiszentgyörgy)

DRAMATURG: Prezmer Boglárka, Czegő Csongor. **DÍSZLETTERVEZŐ:** Cristian Rusu m. v. **JELMEZTERVEZŐ:** Iuliana Vlșan m. v. **KOREOGRÁFUS:** Vava Ștefănescu m. v. **RENDEZŐ:** Mihai Măniuțiu m. v. **SZEREPLŐK:** Bicskei Zsuzsanna m. v., Kicsid Gizella, Péter Hilda, Pálffy Tibor, Nemes Levente, Szabó Tibor, Váta Lóránd, Ilyés Ágota m. v., Dénes Dániel m. v., Diószegi Attila, Fazakas Misi, Fekete Mária, Kolcsár József, Márton Lóránt, Mátray László, Nagy Alfréd.